REVISTA ISTORICĂ

ANUL al IX-lea, N-le 10-12 OCTOMBRE-DECEMBRE 1923

DĂRI DE SAMĂ
DOCUMENTE ȘI
NOTIȚE

PUBLICATE
DE

N. IORGA

CU CONCURSUL
MAI MULTOR SPECIALIȘTI.

SUMARIUL:

N. Iorga: Începuturile episcopiei de Buzău.
N. Iorga: Încă un călător frances la noi.
Un ordin al lui Cuza-Vodă (comunicat de *I. Bianu*).
N. Iorga: Lucruri nouă despre Compania grecească.
C. I. Karadja: Ceva despre crucea lui Șerban-Vodă Cantacuzino.
P. P. Panaitescu: Cel mai vechiu act municipal din Moldova.
N. Iorga: DĂRI DE SAMĂ.—DOCUMENTE.— CRONICĂ.

1923

TIPOGRAFIA „CULTURA NEAMULUI ROMÂNESC" S. A., BUCUREȘTI

PREȚUL: 5 LEI

www.dacoromanica.ro

Manuscriptele se trimet d-lui N. Iorga
Bucureşti, Şoseaua Bonaparte, 8.

Pentru cărţile despre care se fac recensii care le recomandă, se poate reţinea, după dorinţă, anunciul de pe copertă.

Administraţia: Bucureşti, Tipografia „Cultura Neamului Românesc", Strada Lipscanii Noi, 12 (colţ cu Domniţa Anastasia).

www.dacoromanica.ro

Anul IX-lea, n-le 10-12. Octombre-Decembre 1923.

REVISTA ISTORICĂ

— DĂRI DE SAMĂ, DOCUMENTE ŞI NOTIŢE —
PUBLICATĂ de N. IORGA, CU CONCURSUL MAI MULTOR SPECIALIŞTI

Începuturile episcopiei de Buzău.

Niciun izvor contemporan nu pomeneşte pe cei d'intăiu episcopi de Buzău, arătaţi de la date de 1526 în listele lui Lesviodacs [1]: Serafim şi Paisie. Inscripţia bisericii Episcopiei, foarte recentă, cunoaşte din tradiţie ca începător al acestui Scaun pe cel d'intăiu [2]. Am arătat însă altă dată că se poate să fie o confusie cu acel Serafim, adeverit istoric, căruia i se datoreşte întemeierea, supt Matei Basarab, a acestei clădiri pe locul aceleia care se datorià «strămoşilor» acelui Domn [3]. Tot Lesviodacs, după lista ce i s'a dat de la acest Scaun, înseamnă la 1550 ca Vlădică pe Ieremia, despre care, de altfel, nu se ştie nimic mai mult.

Părerea obişnuită e aceia că Episcopia de Buzău a făcut parte din reglementarea canonică a Bisericii din Ţara-Românească de către Patriarhul Nifon, din îndemnul lui Neagoe Basarab. O mărturie lămurită în această privinţă lipseşte.

În schimb, îndată după moartea lui Neagoe, cînd izbucnesc luptele pentru moştenirea lui, o vitalitate deosebită se observă în «părţile Buzăului», în acea regiune mijlocie dintre cele două ţeri, unde era de nevoie viaţa militară permanentă, care s'a păstrat în aşezămîntul «roşilor», amintit şi azi în mintenele, de arhaică origine, ale sătenilor din acele părţi. «Au rădicat», spune cronica, alt Domn» — în locul lui Teodosie, fiul măriminosului ctitor—,«pre nume Radrul-Vodă Călugărul de spre partea Buzăului», acel Radu căruia izvoare contemporane-i zic Dragomir. «Călugărul» va fi fost el ca fiu al «călugărului» Vlad — n'aş crede. E mai uşor de admis că el ar fi fost călugăr înnainte de proclamarea lui de către nemulţămiţi şi se pune întrebarea dacă nu un călugăr din aceste părţi buzoiene, dintr'o mănăstire mai veche,

[1] *Istoria bisericească*, pp. 432 444. Cf. Iorga, *Ist. Bisericii*, pp. 135-6, 284 şi nota 10.

[2] *Inscripţii din bisericile României*, I, Buzău.

[3] *Istoria Bisericii*, I, p. 284 nota 10.

www.dacoromanica.ro

care să fi dat prilej şi început organisării episcopale. Cronica, reproducînd notiţe contemporane, dă şi data de lună, de zi, 2 Maiu, care e greşită, aceste lucruri petrecîndu-se în toamnă; ea arată ce straşnică a fost răzbunarea lui Preda, vărul lui Neagoe şi tutorul copilului Domn. Bătut la Tîrgovişte, unde se instalase deci, de către Turcii din Nicopol, ocrotitorii unei Domnii vasale, bătut şi prins împreună cu ai săi, «Radu» provoacă prin căderea sa peirea Ţinutului care-l ridicase. Cum Preda fusese ucis în ofensiva călugărului contra Scaunului de Domnie şi Mehemed, begul Nicopolei, apărea ca un răsplătitor al morţii acestei slugi credincioase, «el au trimis Turci de au prădat pe Buzăiani făr' de veste, şi au luat mulţi oameni voinici» — adecă, probabil: ostaşi, roşii — şi „feate, şi dobitoc mult, şi multă pagubă şi pradă au făcut pre locul acela, însă pre apa Buzeului [1]." De atunci pănă la jumătatea veacului nu mai apare vre-o iniţiativă a acestor părţi buzăiene, aşa de sălbatec tratate.

Actul pe care-l înfăţişm aici, după o copie care s'a trimes de către Episcopie Ministeriului Cultelor supt Regulamentul Organic — şi care s'a rătăcit între acelea ale Episcopiei de Rîmnic, unde l-a găsit meritosul cercetător istoric d. T. G. Bulat — presintă, douăzeci de ani după aceste frămîntări, un episcop de Buzău Anania, care trebuie să fie viitorul Mitropolit muntean.

Dar el n'are numai însemnătatea de a adăugi încă un nume la lista episcopilor de acolo. Din el pare să resulte că întemeiarea însăşi a episcopiei nu e mai veche decît această dată.

Recunoscînd autoritatea duhovnicească a episcopului şi drep-

[1] *Magazinul Istoric*, IV, p. 209, — Se ştie că în socotelile braşovene nu se întîlneşte acest Radu, ci un Vlad (Hurmuzaki, (II [3], p. 387). Lupta cu acesta are loc însă îndată după moartea lui Neagoe, în Septembre încă. Dar la Sălişte este un „egumen", căruis Braşovul îi trimete un sol (Hurmuzaki, XI, p. 845). Un Voevod e la dînşii închis în 1522 *(ibid.*, II [3], p. 413). E drept că imediat e vorba de Turci în Secuime *(ibid.)*. Dacă am avea registrul pe 1522, s'ar putea găsi într'însul lămurirea celor petrecute prin părţile Buzăului în Maiu al acestui an. Chestia am tratat-o în nota la Hurmuzaki, XV, p. 254, nota 1 şi în cea de la *Pretendenţi domneşti*, p. 17. — Srisoarea din Hurmuzaki, II [3], pp. 374-5, trebuie menţinută la 1521 din causa menţiunii prăzii în Secuime. A lui Teodosie din 7 Ianuar (1522), Nicolaescu, *Doc. slavo-romîne*, ar fi din Nicopol. V. şi T. Palade, *Radu de la Afumaţi*, Ploieşti 1923.

www.dacoromanica.ro

tul lui de judecată în ale sufletului peste încă trei judeţe pe lîngă al Buzăului: Rîmnicul-Sărat, Brăila şi Secuienii, Domnul, care, nu trebuie să se uite, era un om de o evlavie deosebită, şi de o pricepere cu totul particulară, ca unul ce fusese egumen de Argeş — poate cel trimes de Teodosie, din Nicopol, la Braşo', în 1522 —, ca monahul Paisie, menţionează aprobarea Patriarhului de Constantinopol, Ieremia.

Cu de la sine putere, după tradiţiile constantiniene, Radu Paisie creiază deci o episcopie canonică pe care Scaunul ecumenic nu poate face decît s'o recunoască.

Din toate punctele de vedere, e un act deosebit de important pentru istoria noastră bisericească.

Ἴσον τοῦ χρυσοβούλλου τοῦ Ῥάδουλ-Βόδα. Ἰὼν Ῥάδουλ Βοεβόδας, ἐλέῳ Θεοῦ αὐθέντης καὶ ἡγεμὼν πάσης Βλαχίας, ὁ υἱὸς τοῦ μεγάλου καὶ πολλὰ καλοῦ Ῥάδουλ-Βόδα. Δέδοκε ἡ Αὐθεντία μου τὸ παρὸν γράμμα τῆς Αὐθεντίας μου τῷ θεοφιλεστάτῳ ἐπισκόπῳ κὺρ Ἀνανίᾳ καὶ τῇ θειοτάτῃ Ἐκκλησίᾳ τῆς ἐπισκοπῆς Μπουζαίου, ὅπου εἶναι ἡ μνήμη τῆς ἁγίας Κοιμήσεως τῆς ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας διὰ νὰ εἶναι ἐνορία καὶ καθέδρα κρίσεων ὅπου ἐστὶν ὀφέλεια ψυχικὴ κατὰ τὴν θεοσεβῆ πίστιν καὶ κατὰ τὴν χριστιανικὴν ὁμολογίαν τὸ ζουδέτζον τοῦ Μπουζαί ου καὶ τὸ ζουδέτζον Σλὰμ-Ῥίμνικον καὶ τὸ ζουδέτζο τῆς Ἰμπραΐλας καὶ τὸ ζουδέτζ ον τοῦ Σεκουγενίου, αὐτὰ τά τέσσαρα ζουδέτζα τζ μὲ ὅλας τὰς ἱερατικὰς χειροτονίας, καθὼς εἶναι τεταγμένας καὶ διορισμένας ἀπὸ τοὺς πρὸ ἡμῶν παλαιοὺς γέροντας αὐθέντας, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ Αὐθεντία μου τάττω καὶ διορίζω ταύτας τὰς ἀνωτέρω εἰρημένας ἐνορίας μετὰ τοῦ πανιερωτάτου καὶ μεγίστου ἡμῶν πατρὸς καὶ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κὺρ Ἱερεμίου καὶ μετὰ τῶν λοιπῶν ἀρχιερέων καὶ ἐπισκόπων καὶ τῶν ἡγουμένων, καὶ μεθ' ὅλης τῆς ἐκκλησιαστικῆς συνόδου καὶ μετὰ πάντων τῶν αὐθεντικῶν μου ἀρχόντων, μεγάλων τε καὶ μικρῶν, διὰ νὰ εἶναι τῆς ἁγίας μεγάλης ἐκκλησίας Μπουζαίου θρόνος τεθεμελιωμένος καὶ σύγουρος καὶ τῶν ἁγίων ἐπισκόπων καὶ θείων ἱερέων καὶ τῶν καλογήρων, ὁποῦ ἤθελον διατρίβῃ ἐν αὐτῷ τῷ ἁγίῳ τεμένει, διά τε τὴν τροφὴν καὶ ἐνδυμασίαν των, καὶ διὰ νὰ εἶναι εἰς μνημόσυνον αἰώνιον τῆς τε ἐμῆς Αὐθεντίας καὶ τῶν γονέων μου καὶ τῶν προαποβιωσάντων

www.dacoromanica.ro

μακαρίων αὐθέντωνδιὰ τοῦτο δέδωκε καὶ ἐπερίσσασε (sic) καὶ ἐδιόρισε καὶ ἡ Αὐθεντία μου τὸν θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον κὺρ Ἀνανίαν καὶ τὴν ἁγίαν καὶ θείαν μεγάλην ἐκκλησίαν τοῦ Μπουζαίου διὰ νὰ σώζωνται αὐτὰ ἀναπόσπαστα καὶ κυρομένα εἰς αἰῶνας. Ὅθεν ὅποιος μετ' ἐμὲ ἤθελεν ἐκλεχθῇ παρὰ Θεῷ Αὐθέντης, ἂν τιμήσῃ καὶ φυλάξῃ καὶ ἂν κυρώσῃ τοῦτο τὸ ἀνωτέρω εἰρημένον ἀποτέλεσμα, τὸν Αὐθέντην ἐκεῖνον ὁ ἅγιος Θεὸς νὰ τὸν πολυχρονῇ καὶ νὰ τὸν ἐνισχύῃ εἰς τὴν Αὐθεντίαν του, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι ἡ ἀειπάρθενος Θεότοκος νὰ εἶναι σκέπη καὶ βοήθειά του. Εἰ δὲ καὶ τὸ χαλάσῃ καὶ τὸ ἀναστρέψῃ, ἐκεῖνον τὸν Αὐθέντην ὁ ἅγιος Θεὸς νὰ τον καταρασθῇ καὶ νὰ τὸν κατατροπώσῃ καὶ νὰ τὸν φονεύσῃ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, ἐν δὲ τῷ μέλλοντι τὴν ψυχήν του, ἤτις νὰ εἶναι ἐγκαταλελειμμένη ἀπὸ τὴν ἀειπάρθενον Θεότοκον εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμὴν. Ἰδοὺ ὁποῦ ἡ Αὐθεντεία ἡμῶν ἔβαλε καὶ μάρτυρας: τὸν ἡμέτερον Μέγαν Βόρνικον Στάγκον καὶ τὸν ἡμέτερον Μέγαν Βόρνικον Κόδαν καὶ τὸν Μέγαν Σπαθάρην Δραγίτζην καὶ τὸν Μέγαν Σπαθάριον Στρόην καὶ τὸν Μέγαν Βιστιάρην Οὐδρίστην καὶ τὸν Μέγαν Σπαθάρηον Δραγομήρην καὶ τὸν Μέγαν Παχάρνικον Κριάτζαν καὶ τὸν Μέγαν Στόλνικον Ἄλμουλον καὶ τὸν Μέγαν Κόμισον Μπάδε καὶ τὸν Μέγαν Ποστέλ, νικον Στάντζουλον καὶ τὸν Ἰσπράβνικον Πρέδα λογοθέτην.

Ἔγραψα ἐγὼ ὁ Στάνος Ῥόσος Λογοθέτης εἰς τὸ τοῦ Τυργοβίσου ὁράσι, Σεπτ. 17, ἀπὸ Χριστοῦ 1544 [1]).

Copia hrisovului lui Radul-Vodă.

Io Radul Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domn şi stăpînitor a toată Ţara-Românească, fiul marelui şi prea-bunului Radul Voevod, am dat Domnia Mea cartea de faţă a Domniei Mele prea-iubitului de Dumnezeu episcop chir Anania şi prea-dumnezeieştii biserici a episcopiei Buzăului, unde este pomenirea sfintei Adormiri a prea-sfintei stăpînei noastre Născătoarei de Dumnezeu şi pururea-Fecioarei Mariei ca să fie enorie şi Scaun de judecată unde e folos duhovnicesc: după credinţa cucernică şi după mărturisirea creştinească judeţul Buzăului şi judeţul Rîmnicul-Sarat şi judeţul Brăilei şi judeţul Săcuienilor, aceste patru judeţe cu toate hirotoniile preuţeşti, precum

[1] No. De la trimeterii pisanii sf. Episcopii la logft. bisericească.

www.dacoromanica.ro

sînt orînduite şi hotărîte de cei înnainte de noi vechi Domni bătrîni, tot aşa şi Domnia Mea orînduiesc şi hotărăsc aceste mai sus spuse enorii cu prea-sfinţitul şi prea-marele nostru părinte şi Patriarh ecumenic chir Ieremia şi cu ceilalţi arhierei şi episcopi şi egumeni şi cu tot soborul bisericesc şi cu toţi boierii miei, cei mari şi cei mici, ca să fie Scaunul sfintei mari biserici a Buzăului întemeiat şi sigur şi sfinţiţilor episcopi şi dumnezeieştilor preoţi şi călugărilor cari vor petrece în acest sfînt lăcaş, pentru hrana şi îmbrăcămintea lor, şi ca să fie spre veşnica pomenire a Domniei Mele şi a părinţilor miei şi a celor înnainte de noi răposaţi fericiţi Domni. De aceia am dat şi am orînduit şi am hotărît şi Domnia Mea ca prea-iubitorul de Dumnezeu episcop chir Anania şi sfînta dumnezeiasca Mare Biserică a Buzăului să păstreze acestea neclintite şi întărite în veci. Deci cine va fi ales după mine de Dumnezeu Domn, dacă va cinsti şi va păzi şi va întări această mai sus scrisă săvîrşire a mea, pe acel Domn Sfîntul Dumnezeu să-i ţie întru mulţi ani şi să-întărească în Domnia lui şi în veacul ce va veni. Pururea Fecioara Născătoarea de Dumnezeu să-i fie adăpost şi ajutor. Iar, dacă-l va strica şi-l va răsturna, pe acel Domn sîntul Dumnezeu să-l blăstăme şi să-l nimicească şi să-l ucidă în veacul de acum, iar în cel viitor sufletul lui să fie părăsit de Pururea-Fecioara Născătoare de Dumnezeu, în veci, amin. Iată că Domnia Noastră a pus şi marturi : pe al nostru Mare-Vornic Stancu şi pe al nostru Mare-Vornic Coadă şi pe Marele-Spătar Drăghici şi pe Marele-Spătar Stroe şi pe Marele-Vistier Udrişte şi pe Marele-Spătar Dragomir şi pe Marele-Păharnic Crăstian (?) şi pe Marele Stolnic Albul şi pe Marele-Comis Bade şi pe Marele-Postelnic Stanciul, şi ispravnic Preda Logofătul. Am scris eu, Stan Roşul Logofătul, în oraşul Târgovişţii, Sept. 17, de la Hristos 1544.

N. Iorga

Încă un călător frances la noi

Întîmplarea-mi pune în mînă încă o descriere de călătorie în părţile noastre, a unui Frances, în vremea cînd ei dau cele mai multe mărturii de acest fel.

Nu ştiu cine a fost autorul interesantei cărţi *En Orient, souvenirs de voyage* (1858—1861), Fernand Schickler. Probabil un

www.dacoromanica.ro

ziarist. El a mers în Orient de două ori, îndreptîndu-se spre Constantinopol.

Odată în 1859. Pe vasul care-l ia la Pressburg, într'o vreme cînd Dunărea era, exclusiv, a navigației cu aburi austriace, el întîlnește mai ales Romîni, cari-i par să aibă în față «ceva sălbatec», și Romînce «de o vie originalitate, pe care o înnalță încă strălucirea unor frumoși ochi negri», căutători și căutați (disertația, obișnuită, asupra deselor divorțuri). Bărbații vin pentru alegeri și vorbesc de ele. Sînt mulțămiți cu hotărîrile congresului, „așteptînd ceia ce în mai mult ne face să sperăm", spun ei. Și călătorul află că au dreptate. „Europa, în adevăr, se adună, și la stăruințile lor de a uni cele două provincii supt un singur șef răspunde dîndu-li doi hospodari, două armate, două sfaturi, două capitale, deci paralisează în timp de pace orice îmbunătățire lăuntrică, înmulțind intrigile, și împiedecă în timp de războiu orice acțiune solidară, pentru că a desmembrat comandamentul [1]."

Poporul îi place așa cum îl zărește pe maluri. Iată o țerancă. La șchela românească de lîngă Orșova, „oraș mic cu casele joase, cu stradele prăfoase", află «numai un singur punct de admirație de pus. Anume înnaintea unei țerance cu ochii mari, cu fața oacheșă ; pe fota-i roșie cu cusături negre cădea o largă cămașă albă, lucrată cu albastru ; pe cap o pînzătură albă, îndoită aproape ca o *panne* italiană, lăsa să treacă de fiecare latură lungile cozi ale țesătoarei [2]».

La un ceas după Orșova, din causa Porților-de-fier, călătorii sînt suiți într'o brașoveancă cu doi cai. În cale, țerani călări, cu brîie roșii și căciuli. «Învîrtesc ochi sălbateci și expresivi, cari,

[1] L'Europe s'assemble, en effet, et, à leurs instances d'unir les deux provinces sous un seul chef répond en leur donnaut deux hospodars, deux armées, deux conseils, deux capitales, c'est-à-dire paralyse en temps de paix toute amélioration intérieure en multipliant les intrigues et empêche en temps de guerre toute action de concert, puisque le commandement est démembré ; p. 12.

[2] Douane valaque, petite ville aux maisons basses, aux rues poudreuses et où je n'ai trouvé qu'un seul point d'admiration à poser. [C'était devant une paysanne aux grands yeux, au teint bistré; sur sa jupe rouge à dessins noirs retombait une ample chemise blanche brodée en bleu ; sur sa tête un linge blanc, plié presque comme une panne italienne, laissait passer de chaque côté les longues tresses de la fileuse ; p. 14.

www.dacoromanica.ro

mărturisesc, au şters din sufletul mieu pe Traian şi amintirile dacice.» Lîngă Severin, din care se vede numai pichetul, se suie pe noul vas «Sofia». Sentinela noastră vine pe bord, pentru vamă, stînd două ceasuri absolut nemişcată. I se descrie uniforma: cu căciulă, «tunică de lînă neagră», vesta de-asupra cu „basce"; nasturi de metal, petliţe de lînă albă, centura albă, cartuşieră la spate, opincă. I se spune că uniforma gardei e roşie, că fiecare principat are cîte 6.000 de soldaţi.

La Giurgiu, Muntenii debarcă, pentru Bucureşti.

Fără a se opri la Brăila, vasul acostează la Galaţi, unde se coboară Moldovenii, întîmpinaţi cu bucurie de ai lor. Vede fete cu văluri pe pieptănătură, ţinute cu „bolduri purtînd galbeni" [1].

Iată oraşul: «O biată adunătură de case joase şi neorînduite, cu cerdace de lemn din care o scară coboară în stradă; oraş cosmopolit care iea deosebitelor naţii obiceiurile în germene fără a se folosi de desvoltări şi progrese, şi n'are originalitate a lui decît în trotoarele de lemn, adevărate prăpăstii, în care deasa deteriorare a unei scînduri şi lipsa de lumină fac în fiecare sară să fii în primejdie de a-ţi rupe picioarele. Birjile sînt contrafăcute, puind panere mari pe două părechi de roţi [2].»

La Ismail, «multe vase turceşti». Sulina e «un oraş cosmopolit şi insignificant». Din vîrful farului se văd catargele vaselor înnecate.

Pe Marea Neagră i se pare călătorului că bordul e plin de hagii romîni ţerani, cu preoţii în frunte, cari merg pentru serbători la Ierusalim.

N. Iorga

---

[1] P. 17.

[2] „C'est une triste réunion de maisons basses et irrégulières avec des balcons en bois d'où une échelle descend dans la rue; ville cosmopolite, qui prend aux diverses nations leurs usages en germe, sans profiter des développements et des progrès, et n'a d'originalité à elle que ses trottoirs en bois, vrais abimes où la fréquente détérioration d'une planche et le manque d'éclairage font courir chaque soir le danger de jambes cassées On y contrefait les fiacres en posant de grands paniers sur deux paires de roues"; p. 17.

www.dacoromanica.ro

Un ordin al lui Cuza-Vodă

— comunicat de I. Bianu —

Domnule Colonel,

Toate auzirile şi veştile din Moldova sînt în genere de natură a pune pe Guvern la serioase gîndiri. Unele din ele s'ar putea însă a se înăbuşi cu totul ; precum tînguirile obşteşti despre furtişagurile de care se fac culpabili funcţionarii publici de toate treptele în cererile ce li se înfăţişează, fie de caracter privat sau public. S'au luat bune încredinţări cum că toţi amploiaţii nu încep nicio lucrare până nu mai întâiu sfîrşesc tîrgul, luînd şi până la sorocovăţ. În trecuta tragere la sorţi, de şi sorţii urmează, prefecţii, doctorii şi subprefecţii au găsit chip de a scuti pe acei cari au putut plăti şi de a arunca sarcina numai asupra celor ce sînt lipsiţi de închipuiri băneşti. D. Mavrogheni ce se află aici ni-au zis că pe împrejurul satului d-sale toţi locuitorii -au mărturisit care trei galbeni, care doi pentru scăparea fiilor lor de la conscripţie, şi spre dovadă la districtul Romanului, unde urma a se lua un mic număr de recruţi, a ajuns însă tragerea la sorţi până la numărui 340.

Ştiu cu încredinţare că în de obşte subprefecţii sînt persoane de puţină încredere şi cu ipocrisii politice supt care voiesc a ascunde a' lor tîlhărăşuguri, caută a înnăbuşi tînguirea proprietarilor şi a întărta locuitorii supt pretext de a apăra pe cei slabi. Asemenea propagande din partea funcţionarilor cari sînt în contact direct cu locuitorii vor aduce o situaţie pregătită, ce ar pune totul în primejdie la ceasul ce ar suna pentru înfrînarea oamenilor noştri politici din Cameră, saloane cafenele, crîşme şi uliţe. Spre vindecarea dar, sau cel puţin oprirea răului, am hotărît a rîndui acum de-odată o comisie ad-hoc, compusă de d-ta, d. Eraclide şi un Muntean, şef de secţie la Departament, care, mergînd din district în district, ar cerceta mai întîiu pe supt mînă moralitatea amploiaţilor şi mai cu samă a subprefecţilor, duhul locuitorilor şi a' proprietarilor, propagandele ce se fac celor d'întîiu, dacă în adevăr li şi insuflă ură pentru cei de-al doilea, de sînt şi alte persoane private propagandişti, care anume sînt, cuibul lor şi în folosul cui sau cării idei politice se fac asemenea propagande, de au vre-o seriositate sau de ar

www.dacoromanica.ro

putea avea un efect. După adunarea unor asemenea ştiinţe, comisia se va îmbrăca cu caracterul său oficial şi va proceda serios, minuţios, informîndu-se totodată de la locuitorii de toate treptele pentru persoanele de credinţă şi simpatice lor spre a înlocui pe acei funcţionari cari s'ar socoti nedemni de a ocupa funcţii publice. Vei atrage mai cu samă serioasa luare aminte asupra personalului subprefecţilor. Eu socot că pentru informările tainice ar trebui să vă împărţiţi districtele. Aş fi dorit să rînduiesc mai multe comisii de aşa natură, şi am fost oprit din lipsa persoanelor. Dacă însă niscaiva nume cinstite şi serioase ţi-ar veni în minte, mi le comunică şi voiu rîndui o a doua comisie, asignuind atunci fiecării districtele ce are a cerceta.

S'au hotărît, drept cheltuială, doi galbeni pe zi de persoană, caii de poştă şi 20 galbeni pentru cheltuiala cancelariei Comisiei. Am apreţiat mult cele scrise de d-ta în chestia moşiilor mănăstirilor închinate ; am cetit cu interes mare scrisorile sublocotenentului Gorovei, comandantul Companiei de jandarmi din Bacău.

Aşteptînd bunul resultat a' însărcinării puse acum d-tale, primeşte mărturisirea nestrămutată a dragostei mele pentru d-ta.

(ss) A. I. Cuza

Mes amitiés à Madame Douca dite Chérica et Rifca : je voudrais bien vous voir et vous entendre comme autrefois prendre ces décisions si changeantes avec ce courage que vous n'avez pas. Mes compliments affectueux.

(ss) A. I. Cuza

Lucruri nouă despre Compania grecească

Se ştie rolul foarte însemnat pe care l-a avut în viaţa economică a Europei orientale în veacurile al XVII-lea şi al XVIII-lea Compania grecească, în care întrau negustorii din toate naţiile balcanice[1]. Actele, registrele ce se aflau odinioară la Protopopia din Sibiiu par a se fi pierdut. Unele din hîrtiile care o privesc au fost tipărite, dar nicio lucrare de total nu i-a cuprins activitatea.

[1] Cf. *Studii şi documente*, XIII, prefaţa. Lucrările resultate din această recoltă în Νέος Ἑλληνομνήμων, 1923, p. 116.

www.dacoromanica.ro

Între copiile şi notele rămase de la Spiridon Lampros (Νέος Ἑλληνομνήμων, XVII, 2) se află, după documente din Budapesta şi Viena, un număr de ştiri nouă pe care le voiu reproduce aici.

La Budapesta chiar, în «biserica greco-valahă», apare un «Mitika», Romîn, un Mihail Bezuca, un Dumitru Hoiară («Holjára»), un Constantin Puliu («Pollij»), un Mihiera, plus Gheorghe Boiagi, dascălul şi scriitorul. Cele două naţii apar şi în luptă. La 1808 încă preotul e romîn. „Questorul" comunităţii era Romînul Turta. Pe un dar făcut bisericii numele lui Gheorghe Papanaumi din Moscopole, la 1804, altul de la Moscopolitul Dimitrie Lyka. Un Gheorghe Gogu apare printre «Macedoromîni».

Se dă şi o serie de notiţe ale preotului Evret Bendella, din familia care a dat apoi un episcop Bucovinei. În 1792 căsătoria lui Adam Alexie Gherghie din Miskolcz cu Ecaterina, fiica lui Dimitrie Duza din Egeres. În acelaşi an Constantin Ioan Lamţu (Λάμτζου) din Viena iea pe Maria, fiica lui Mihail Ciorica (Τζιόγκα) din Pesta. La 1095 Puliu (Πούλιος) al lui Teodor din Elek pe Boţia (Μπότζιαν) a lui Zaharia Haletzi din Kozane. La 1796 Gheorghe Vulpe (Βούλπη) pe fata lui Anton Μκάρα din Komorn. La 1777 se însoară Mihail Bloda (Μπλώδα). La una din aceste căsătorii se vorbeşte de «nun» (νοῦνος). Se înseamnă că şi în Varşovia erau companişti „greci şi romîni". La 1803 se mărită Marta, fiica lui Dima Buţu (Μπούτζου).

Negustorii se plîng la 1807 că armata de ocupaţie li-a luat în cale 974 baloturi de bumbac, trimese pe apă de la Vidin la Orşova.

Ceva despre crucea lui Şerban-Vodă Cantacuzino

D. N. Iorga ni-a dat în vol. XI din „Studii şi Documente", pp. 137-140, nişte lămuriri despre crucea ridicată de Şerban Cantacuzino aproape de Viena în cursul asediului de la 1683. Tot acolo ni-a mai dat şi extrase luate după doi scriitori contimporani, Formanti şi Filippeschi.

Pentru complectarea acestor informaţiuni ar fi poate de folos să redăm în limba originală cele spuse de un alt contimporan într'o carte rară, izvor de samă pentru istoria asediului. Citărn cartea lui Nicolaus Hocke, «Kurtze Beschreibung Dessen Was in wehrender Türkischen Belägerung der Kayserlichen Resi-

www.dacoromanica.ro

dentz Statt Wien von 7. Julij bisz 12. Septembris dess abgewichenen 1683. Jahrs sowohl in Politicis & Civilibus als Militaribus passiret. Wienn, Leopold Voigt, 1685, 4°, 234 p., 3 pl. p. 230 Unter andern ist im feindlichen Lager befundenen Sachen ein von Aichen-Holtz in die 6. Wiennerische Elen [1] hohes Creutz gefunden worden, welches der Wallachische Fürst Servanus Canthacuzenus in wehrender Türckischen Belägerung, in seinem Lager bey dem Gatter-Höltzl über Meidling [2] unweit Hietzing, au dem Orth, da er täglich de Heil. Mesz halten lassen, auffzurichten anbefohlen, und ist selbiges nach dem Christlichen Entsatz in einer hierzu gemachten Gruben worinn es auss Vorsorg ermeldten Fürsten wolverwahrt gelassen worden. Von dannen erhebt und nacher Wienn in den Bischoff-Hof gebracht, darinnen etliche Wochen verblieben; So dann auss Ihro Fürstl. Gnaden, dess Herrn Ordinari, Herrn Bischoffen zu Wienn wider in voriges Orth, wo es gefunden, gebracht und auffgericht worden.»

Urmează descrierea inscripţiilor care aproape nu diferă de textul redat de d. Iorga.

Crucea fu deci ridicată din nou de Austrieci la locul ei, în ziua de 27 Octombre 1683, după cum ni spune cunoscuta gravură. Ar fi interesant de ştiut cum şi cînd fu distrusă această amintire a unui Voevod muntean, ridicată la cîţiva metri depărtare de viitorul palat al Împăratului.

C. J. Karadja

Cel mai vechiu act municipal din Moldova

De şi e sigur că organisaţia orăşenească în ţerile noastre este mai veche decît orgănisaţia Statului, totuşi acte ale autorităţilor municipale apar destul de tîrziu.

D. I. Nistor a semnalat o scrisoare din Suceava a lui Ulrich Pergawer şi a lui Giurgea Vistiernicul către judele Fabian din Bistriţa la 1404 [3], dar această dată e foarte probabil o greşală a celui care a copiat scrisoarea. D. Iorga, care a editat-o mai tărziu, propune data 1504 [4], observînd că singurul jude Fabian

[1] Adecă aproximativ trei metri şi jumătate.
[2] Cam unde se află astăzi castelul Schönbrunn.
[3] I. Nistor, *Die auswärtigen Handelsbeziehungen der Moldau*, p. 91.
[4] Hurmuzaki, *Documente*, XV[1], p. 169.

www.dacoromanica.ro

cunoscut la Bistrița a fost în funcție între 1502 și 1514 [1].

Cel mai vechiu act municipal din Moldova cunoscut până acum ar rămînea deci scrisoarea șoltuzului Hîrlea din Bîrlad către birăul din Brașov către 1434-1437 [2].

Există însă o scrisoare ceva mai veche, rămasă neobservată, din pricină că editorii ei nu cunoșteau istoria Moldovei și au atribuit-o greșit unui oraș din Ungaria.

E scrisoarea orașului Baia către orașul Lemberg, tipărită încă din 1873 [3].

Scrisoarea în limba germană medievală e adresată de „Grof und gesworn burger der Stat Molde" voitului și judeților din Lemberg. După salutarea prietenească («unsern fruntlichen grus... liber frunden..., liber herrn und frunde») se vorbește de testamentul «des armen mannes» Niclos Hecht, despre care mai urmase corespondență. Moștenitorii lui se presintaseră Sfatului din Baia și declară că, fiind de față la moartea lui Niclos Hecht, la sfîrșitul lui a zis: „Averea cu care-mi este dator Wittram, tîrgovet din Lemberg, sărmanii mei prieteni sînt prea slabi și prea săraci ca s'o ceară și s'o dobîndească. De aceia acea avere pe care mi-o datorește Wittram o dau astăzi toată în veșnică stăpînire și folosință orașului Lemberg, pentru ca Sfatul orașului Lemberg s'o întrebuințeze cum va voi, la vre-o biserică sau altfel. De aceia poruncesc astăzi ca averea care este scrisă ș pe care mi-o datorește numitul Wittram, s'o reclame și s'o iea Sfatul orașului de la mai sus scrisul.»

E interesant că vorbirea răposatului e reprodusă la persoana întâiu, în scrisoarea Sfatului din Baia. Moștenitorii sînt „ Iokusch

---

[1] N. Iorga, *Istoria comerțuluiro mănesc*, I, p. 85 nota 1. De altfel la 1404 Vistiernicul lui Alexandru-cel-Bun era Horaeț, și nu Giurgea (Hurmuzaki, *Documente*, I², pp. 826-7). Totuși nici data 1504 nu se potrivește, căci la această dată era Vistiernic Isac, care încă de la 1491 a fost Vistiernicul lui Ștefan-cel-Mare (I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan-cel-Mare*, la indice, numele lui Isac Vistiernicul) și e păstrat în funcție și de Bogdan (*Arhiva societății științifice-literare din Iași*, XXV, pp. 184-5, (hrisov din 1507).— Putea să nu fie *Marele*-Vistier (*N. I*).

[2] I. Bogdan, *Documente moldovenești din arhivul Brașovului*, în *Convorbiri Literare*, XXXIX, 1504, p. 865.

[3] *Akta Grodzkie i Ziemskie*, IV, pp. 108-9, Lemberg 1873. Cred că nu mai e folositor să reproduc aici în întregime actul, fiind tipărit în cunoscuta colecție polonă.

www.dacoromanica.ro

Weber", membru al Sfatului orăşenesc, «Iust» şi «Merten», croitor „unser mitteburger". Ei presintă registrul în care era însemnată şi datoria lui Wittram («Register des Erbern vor geschreben Mannes), care era alcătuită din sume în diferite monezi ale timpului, precum şi pînză, piei, cîlţi :

„X marg silber, item I marg goldes, item XXIX marg silbers, item IIX marg und XX groschen Lemborgisch, item 1 mille werg minus XXIII balge, item II mestnische tuch, item II marg goldes und XL golden, item III marg silber, item II marg golden, III golden, IIII marg Lemborgisch von eyn phert", apoi „und ihm geben czu halden I silberin kap".

Se adaugă că acestea erau scrise de mîna lui Niclos Hecht, cînd era în viaţă, şi deci sînt aduse la cunoştinţa Sfatului din Lemberg.

Editorii scrisorii, într'o notă [1], declară că nu pot afla unde este acest oraş «Molde», că s'ar putea să fie în legătură cu Moldova şi pentru aceasta citează un document inedit din 1440 *(sic !)* al arhiepiscopului Ioan din Lemberg, în care vorbeşte de «Niclos Hecht, mercator de Moldavia», care avea de primit 33 1/2 grivne din Lemberg. Totuşi nu se domiresc care e oraşul Moldovei „par excellence" şi declară că nu ştiu să fi fost vre-un oraş în Moldova veacului al XV-lea colonisat de Germani. Revenind într'un apendice, editorii cred că pot identifica acest oraş cu un oraş Moldau (Sepsi) în Ungaria (comitatul Abaujvár), lîngă graniţele Galiţiei [2].

E un lucru cunoscut că Baia a fost o colonie săsească şi că purta numele de «Molde» sau „civitas moldaviensis" [3].

Oraşul din Ungaria numit mai sus avea, ce e drept, şi el oarecare legături cu Lembergul, dacă de el e vorba într'o însemnare a cărţilor oraşului din 1423, unde se vorbeşte de Thomas Cleynsmed «von der Molda aus Ungarn», care obţine drept de cetăţenie la Lemberg [4].

Totuşi nu e nicio îndoială că scrisoarea resumată mai sus provine din Baia, şi ca o dovadă sigură este sigiliul ei, care e

[1] *Ibid., l. c.*

[2] *Ibid.*, p. 299.

[3] N. Iorga, *Istoria poporului românesc*, I, p. 213-4.

[4] A. Czolowski, *Pomniki dziejowe Lwowa z Archiwum miasta*, III, p. 91. Insemnarea n'a fost cunoscută de editorii scrisorii, aşa că ipotesa lor a fost făcută absolut fără niciun argument.

www.dacoromanica.ro

descris ; «un cerb cu o cruce între coarne şi inscripţia : *Sigillum civitatis Moldaviensi*» [1], adecă întocmai cunoscutul sigiliu al Băii[2].

Din causa confusiei editorilor, scrisoarea oraşului Baia din 1421 a rămas însă nebăgată în samă chiar de istoricii cari s'au folosit de colecţia în care e tipărită.

Importanţa acestui document, în afară de faptul că este cel mai vechiu act municipal cunoscut din Moldova, stă în aceia că arată legăturile Băii cu Lembergul în această epocă, legături care nu se mărgeniau numai la negoţ. Faptul că un negustor german din Baia lasă averea lui oraşului Lemberg, eventuat pentru o biserică, arată că pentru Germanii catolici din Moldova era şi o legătură de ordin spiritual cu marele centru catolic din Statul vecin.

Lista datoriilor reprodusă mai sus este de sigur o copie exactă din registrul mortului, aşa că scrisoarea păstrează şi un fragment din socotelile unui negustor din Moldova lui Alexandru-cel-Bun.

P. P. Panaitescu

DĂRI DE SAMĂ

S. Nistor, *Istoria Basarabiei*, Cernăuţi 1923.

Lucrarea d-lui I. Nistor asupra Basarabiei e bine împărţită, clară şi perfect tipărită, afară de ilustraţii, care sînt nu totdeauna bine alese şi în general slab, une ori neinteligibil, reproduse.

Pe lîngă un resumat al cunoştinţilor de până acum se întîlnesc şi unele capitole nouă : asupra Chişinăului (după documente), asupra vieţii bisericeşti şi şcolare, asupra legislaţiei ruseşti şi asupra deceniilor care au precedat unirea, înfăţişată cam din fugă şi nu fără preocupaţii de partid.

Din bibliografie lipseşte lucrarea, atît de interesantă pentru Basarabia de pe la 1830, a d-rului Zucker. Dintre chestiile tratate, aceia a originii, încă de la sfîrşitul secolului al XVII-lea, a unora dintre Rutenii din jurul Hotinului. În schimb se vorbeşte de încălcarea turcească la Reni în 1622.

[1] *Akta Grodzkie i Ziemskie*, IV, p. 109.

[2] Al. Lăpădatu, în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, II, pp. 54 şi 64.

www.dacoromanica.ro

Unele rectificări pentru o eventuală ediţie a doua: nu se mai poate vorbi de «Lituon» în loc de Litovoiu; mă îndoiesc de «galbenii» mocastrensi (p. 26); Petru Piu nu şi-a zis niciodată «Muşat»; mărturia genovesă din 1410 pentru Cetatea-Albă supusă Republicei trebuia discutată; Bogdan-cel-Orb nu apare în izvoare ca Bogdan-cel-Chior; Tatarii din Bugeac au fost aşezaţi ca să apere ţara pentru Turci contra unei cruciate ca aceia din 1595; Găgăuţii sînt foştii Greci riverani, şi nu „Pecenego-Cumano-Turci" (p. 286). N. I.

* * *

Andrei Bârseanu, *Catehismul luteran românesc* (din „Memoriile secţiei literare" a Academiei Romîne), Bucureşti 1923.

Studiul, scurt, al lui Andrei Bârseanu ar dovedi, contra părerii mele de odinioară, că a existat un Catehism luteran pentru Romîni tipărit la Braşov în 1559 şi păstrat până ieri numai în copia preotului Grigorie din Măhaciu. Căci s'ar fi găsit, într'un volum amestecat, care dă şi pagini dintr'o Pravilă slavonă tot din secolul al XVI-lea, chiar textul tipăriturii braşovene. Se pomenesc, de fapt, într'un prolog, legat cu cîteva foi de catehism identice cu copia lui Grigorie, episcopii Sava din Ardeal şi Mitropolitul Efrem al Ungrovlahiei, ceia ce fixează epoca. Alte lămuriri, care fac din cei trei ierarhi şi din „Atanasie şi Chiril filosof" traducătorii Evangheliei greceşti în sîrbeşte sînt incoherente. Dar prologul priveşte, nu catehismul, ci „Sfînta Evanghelie şi zeace cuvinte în Tatăiŭ nostru şi Credinţa apostolilor".

Descoperirea e foarte importantă, dar tipărirea ei cu prescurtări de cuvinte (ca «Ţării ung.», «episc.», «recom.») e neadmisibilă. N. I.

DOCUMENTE

Noi, Susana Lorantfi, văduva fericitului Gheorghe Rákóczy, oarecînd domn al Ardealului, etc., dăm de ştire tuturora şi în deosebi d-lui Ioan Kemény, prim-căpitan al Făgăraşului, prefecţilor, judecătorilor, administratorului şi ofiţerilor din Făgăraş, precum şi boierilor, protopopilor şi preoţilor, celor presenţi şi viitori, că noi, fiind datoria noastră principală de a apăra religia şi a proteja cele bune, văzînd în ce neştiinţă se află în

www.dacoromanica.ro

domeniul nostru din Făgăraş întregul popor romîn, atît comunele, cît şi boierii, dar chiar şi cei cari au însărcinare de a învăţa pe alţii.

Astfel ordonăm să se fundeze aici în Făgăraş o şcoală românească cu învăţătorii necesari, îngrijindu-ne de susţinerea şi provisiunea aceleia. Spre conducerea ei am dispus alcătuirea unor legi, care propuindu-se fruntaşilor romîni din Făgăraş, ele au fost cu bucurie acceptate şi ei au promis ajutorul la opera aceasta sfîntă, dumnezeiască.

Ordinele şi legile urmează astfel:

1. Şcoala românească va fi nemijlocit lîngă şcoala maghiară, pentru inspectarea mai uşoară, pentru ca elevii români să poată învăţa ungureşte şi să-şi poată însuşi mai uşor scrisoarea maghiară şi latină şi în schimb să poată învăţa şi elevii maghiari, dacă li convine, limba şi scrisoarea romînă.

2. Romînii vor avea edificiu separat, atît pentru învăţători, cît şi pentru elevi, apoi auditoriu şi curte separată, din care însă va duce o uşă comună la Unguri obligîndu-se ambii a trăi cu bună înţelegere; altfel se vor pune la pedepse din partea meşterilor.

3. Imunitatea şcolii maghiare.

Despre maestrul romîn.

1. Să fie un cărturar foarte bun, care să ştie scrie şi vorbi bine româneşte, din şcoala noastră reformată.

2. El va avea oficiul şi împărţirea din ministeriul sau consistorlul din Făgăraş şi va depinde de aici.

3. El va învăţa pe mari pe şi mici la Abecedariul românesc şi la scrisoarea bună şi exactă românească, în special la cetirea Catechismului, Psaltirii şi Testamentulni Nou, tipărite la Albalulia, apoi la Capita Catechetica, Tatăl Nostru, Crezul apostolic, Botezul şi Spovedania, mai departe la cîntări româneşti, după usul bisericilor din Caransebeş şi Lugoj (hoc addito că aceste se vor scrie cu litere româneşti).

4. Va învăţa în atîte oare, cel puţin ca învăţătorul maghiar.

5. Cu învăţătorul maghiar va ţinea corespondenţă bună, ca nişte colegi egali, şi amîndoi vor ţinea şi cu elevii laolaltă, spre a nu permite Românilor să comită ceva insultător faţă de

www.dacoromanica.ro

Unguri şi nici Ungurilor faţă de Romîni; în cas de nu vor face aceasta, se vor pedepsi de magistraţi.

6. Se va duce cu sîrguinţă la biserică, împreună cu şcoala întreagă, va asista la înmormîntări şi va cînta acolo conform usului bisericilor din Caransebeş şi Lugoj, făcînd eventual la aceste ocasiuni pe cîntăreţul sau predicatorul.

7. Rugăciunile de toate zilele le va traduce cît de curînd în româneşte (folosindu-se de ajutorul celor cari ştiu bine româneşte), le va zice el însuşi în biserica românească, cel puţin până atunci până cînd preotul românesc ordinar le va putea învăţa şi preda.

8. Nu va trimete la sate învăţători romîni, până nu e convins că respectivii cunosc iute scrisul şi cetirea românească, ştiu cînta şi au învăţat bine Catechismul.

Despre grămătici şi elevi.

1. Grămăticii de pe întregul teritoriu al Făgăraşului sînt datori a frecventa şcoala din Făgăraş; altfel se vor scoate din funcţia lor de grămătici îndărăt la situaţia de iobagi.

2. Înainte de toate să se obişnuiască, cu religiositate, dimineaţa şi seara să se roage la Dumnezeu, zicînd rugăciunile scrise pe sama elevilor la sfîrşitul Catehismului, pe limba românească.

3. Vor învăţa şi se vor instrui diligent.

4. Niciun elev nu se va primi fără informaţii de la învăţători.

5. Se vor închina în fiece seară în limba românească, la fel cum se face în şcoala maghiară. Cei cari omit aceasta se vor pedepsi cu amendă.

6. Cari nu vor învăţa lecţia, vor fi pedepsiţi cu aceia că li se va lua cîte-o pîne.

7. Cari vor omite a se presinta la serviciul divin de Duminecă şi la înmormîntări, vor fi pedepsiţi, şi banii ce i se cuvin îi vor primi alţii cari s'au presintat la aceasta.

8. La înmormîntări vor fi retribuiţi la fel ca Ungurii.

9. Grămăticul care vrea să devie preot sau orişicine din şcoala din Făgăraş, dacă nu a sfîrşit studiile pe teritoriul Făgăraşului, nu poate să fie preot.

10. Preot din locuri străine nu va putea veni în regiunea Făgăraşului, până cînd aici se află cineva din şcoală românească. Altfel, vor fi pedepsiţi comunele şi protopopii.

www.dacoromanica.ro

11. Grămăticii, dacă sînt în de-ajuns de instruiţi, au voie să predice în Dumineci şi la serbători în biserici, dar numai cu şiirea preotului ordinar şi în înţelegere cu el.

12. Grămăticii şi elevii, dacă au părinţi bine situaţi, nu vor beneficia din favorurile şcoalei.

Visitatorii şcolii

1. Visitatorii şcolii sînt în primul rînd preoţii din Făgăraş, apoi din Consistoriu doi, trei inspectori, cu inteligenţa cuvenită şi cari ştiu bine româneşte, împreună cu cîte unul din boierii culţi şi cu predicatorii romîni.

2. Ei vor visita lunar cel puţin odată şcoala şi vor cerceta conştiincios dacă maieştrii şi elevii se conformează legilor.

3. Ei vor aranja de două ori într'un an, la Paşti şi la culesul viilor, examene publice, la care se vor convoca funcţionarii înnalţi, boierimea şi preoţimea din Făgăraş spre a vedea progresul învăţămintului.

4. Copiii cari, spre a învăţa mai mult, vor să treacă în şcoala latinească, după ce au terminat studiile în şcoala românească vor putea fi promovaţi ca visitatori şi admişi la şcoala superioară.

Salariul maestrului romîn de la noi

Plată în bani 40 de florini, 16 găleţi grîu, 25 vedre vin, 80 de vedre bere, 2 vite, sau în schimb cîte 4 florini şi 25 de vite, sau în schimb 25 căruţe cu lemne.

De la boieri plată în numerar 50 de florini şi cîte o găină pe sama elevilor şi copiilor săraci.

Băieţii părinţilor săraci vor fi învăţaţi gratuit.

Grămăticii săraci şi cu credinţă bună vor primi din cetatea mea cîte patru pîni, şi anume cei cari au iuţeală la măestria lor şi la funcţia de predicatori.

Preoţii romîni vor da şi ei cîte o găină, asemenea şi comunele cîte 25 bani.

Aceste colecte vor fi administrate de administratorii Curţii fidel şi, în cas de ne-achitare, vor fi executate de dregătorii superiori.

Noi, dar, nefiind aceste legi contrare legilor existente ale Statului şi fiind absolut necesare spre mărirea lui Dumnezeu

www.dacoromanica.ro

şi pentru înnălţarea naţiei valahe, aprobăm aceste legi şi le sancţionăm *iure perpetuo*.

Ordonăm tuturora să se conformeze acestor legi, prevăzîndu-le cu sigiliul nostru. Datum în Arce nostra fogarasiensi, die tertia mensis aprilis, Anno Domini millesimo sexcentesimo quinquagesimo septimo.

(„*Glasul minorităţilor*"). *Susanna Lorántfy m. pr.*»

CRONICĂ

În revista *Oltenia* de la Craiova (pp. 70-71), un act de la 10 Februar 1744, din Mehedinţi, dă un moment din relaţiile cu Turcii dunăreni, cari obişnuiau, ca Paşa din Vidin, mult înnainte de autonomia unui Pasvantoglu, a face execuţii prin ciohodari cu «treapăd», ca orice agenţi de împlinire indigeni, pe pămînt românesc. «Întîmplîndu-să», scrie Chiajna Mighejdeanca, de fapt Medvejdeanca, din Medvejd, «de au căzut fiiu-mieŭ Nicolcea în gîlceavă cu un Turc anume Ghiurţĭ-Ali, şi acel Turc mergînd la Diiu, la Măriia Sa Paşa saraschériul, şi jeluindu-i-să că i s'aŭ făcut raport la acè gîlceavă, şi Măriia Sa Paşa aŭ trimis doi cihodari şi cu alţi Turci ca să prinză pă fie-mieŭ Nicolcea, să-l ducă la Diiu ca să împlinească paguba Turcului ce i s'au făcut. Deci, viind acei ciohodari înpreună cu acei Turci şi negăsind pe fie-mieu Nicolcea, au luat pe noră-mè Opriţa înpreună cu trei copii, zicînd că cu treapădul ciohodarilor şi de paguba ce s'aŭ făcut lui Ghiurţĭ-Alì că are să-i dea tl. şas[e] sute doaozăci şi cinci. Şi, luînd pe noră-mè cu copii, să o ducă în Ţara Turcească, dînd pe la Tîrgul-Jăiului, şi noră-mea văzînd că aŭ căzut într'acè întîmplarea înpreună şi cu alţi oameni, au căzut cu mare rugăciune la dumnealui Radul Brăiloiul ca să nu o lase în mîna Ţurcilor roabă, ci să dè aceşti taleri 625 şi pănă in trei zile îşi va vinde ce va avè şi va înplini banii. Deci dumnealui Radul Brăiloiul, văzînd-o într'acel necaz de robie, aŭ dat aceşti taleri 625 cu zapisul ei, care bani i-aŭ dat dăplin în mîna noră-mè Opriţii şi è i-aŭ dat de s'aŭ răscumpărat dentr'acè robiea.»

Informaţii populare vorbesc de vremea «cînd era Turcii stăpîni aici» şi «trimetea vorbă de la Dii, să le gătească în cutare

www.dacoromanica.ro

vreme unt, ouă, miere, mîncare, cu toată îndestularea lor», şi ei, «trăgînd» la „bordeiul" celui mai bogat, zicîndu-li-se «aga şi stăpîne»— ca în Balcani —, «fugiau femeile şi fetele: se pitulau prin argèle, că le batjocoriaŭ». În raiă ei luau «beglic» din zece una (p. 108).

Tot acolo (p. 98) inscripţia bisericii din Ciutura, Dolj, refăcută la 1851 peste zidirea de la Constantin Basarab şi de la Doamna lui, Balaşa.

* * *

Comisiunea Monumentelor Istorice, *Curtea Domnească din Argeş*, Bucureşti 1923.

Splendida lucrare e datorită mai ales zelului, egal cu norocul său de descoperitor, al d-lui Virgil Drăghiceanu, care şi dă cea mai mare parte din volum.

O introducere istorică, făcută cu îngrijire, provoacă reflexii. Forma «Walati» din actele papale e din *confusia paleografică* a cancelariei romane: *t* pentru *c*, precum, am spus-o de mult, *Litvon* pentru *Litvoy* şi, adaug acuma: *Basarati* pentru *Basarab* (*ti* corespunde lui *b*): minuscula ungurească nu era uşoară de cetit în Apus. D. Drăghiceanu semnalează interesanta păstrare până în secolul XVIII-lea a unui judeţ al Loviştei, după «ţara Loviştei», mergînd până peste Olt (p. 10). Dar «comes» de la Cîmpulung nu e de Ţinut şi de creaţiune regală ca o alta, ci un simplu judeţ (cf. p. 12), şi nu e sigur că Laurenţiu a fost ultimul păstrînd acest titlu. Forma «Lithuon» pentru Litovoiu nu poate fi măcar pusă în discuţie. Aşezarea de fapt a graniţelor la Severin nu e prin nimic dovedită (p. 13). E sigur că acel τῆς Βλαχιας ἄρχων de la Bizantini, care-şi dă fata după regele sîrb Miliutin, nu e Litovoiu, fără nicio legătură cu Balcanii, ci stăpînitorul Valahiei tesaliene. E şi părerea, firească, a lui Jireček, în *Geschichte der Serben*. Tihomir e un nume general balcanic. Nu se poate admite mărturia, tîrzie, a cronicei că la Cîmpulung a fost întăia Capitală: ea se explică prin confusia, ceva mai veche, a inscripţiilor de pe vremea lui Matei Basarab. «Bezerenban» e cu totul înlăturat din tradiţia noastră istorică.

Pretenţiile de suzeranitate ungureşti asupra altor Romîni decît Jiienii, cari luaseră dincolo de munte ţara Haţegului, n'au fost niciodată recunoscute de aceştia până la *unirea* ambelor formaţiuni teritoriale, şi numai din causa acestui Haţeg. Dacă

www.dacoromanica.ro

le aflăm la 1324, aceasta înseamnă că *unirea se făcuse*. „Censul“ lui Basarab e ca acel cens al Bistriţei pe care Zápolya-l cedă lui Petru Rareş: pentru provincia ungurească a Haţegului. Titulatura de «Voevod al Romînilor» o dă cronica ungurească, nu documentele regale. Lupta de la «castrum Argyes» era la însăşi capitala lui Basarab. Nu înţelegem cum s'ar putea aduce în raport cu trecătoarea Lovişte a lui Corrard (p. 15 nota 4). Godon» e de sigur Radu (p. 16). Documentul pentru Braşoveni al lui Ludovic-cel-Mare l-am retipărit în Hurmuzaki, XV: o provincie ungurească atunci la 1343 e inadmisibilă.

A se fi făcut o Mitropolie nouă la 1359, cînd nu era gata biserica domeească, la care se lucra în 1351, mi se pare neadmisibil. Nimic contemporan nu pomeneşte biserica mai veche şi „în locul“ înseamnă funcţiunea, nu terenul (v. p. 17). «Ungrovlahia» era termin curent înnainte de înfiinţarea Mitropoliei, cum o arată limbagiul cronicarilor bizantini despre „Ungrovlahi“.

Foarte bine făcută e analisa motivelor de viciare a ştirilor despre întemeierea Domniei româneşti (p. 22 şi urm.). De fapt la 1576 era legenda lui Negru-Vodă. Încă un argument pe lîngă pomenirea lui «Negro Voevoda» de Ragusani după şfirile directe culese în ţară: călătoria lui Bongars (Hurmuzaki, XI) îi pomeneşte în munte cetatea. Menţin părerea mea că e vorba de Neagul, creatorul zidirilor vechi la Munteni ca şi Ştefan la Moldoveni. Cu ingeniositate d. Drăghiceanu propune, prin altă cetire a sutelor, 6823 pentru clădirea bisericii domneşti de la Cîmpulung (p. 22). E interesantă forma «*Negru* Radu» cu Radu adaus apărînd întăiu într'un act din 1618 (p. 23). Supt Matei, în inscripţiile de la Cîmpulung, Radu trece întăiu *(ibid.). Dublul nume vine din imposibilitatea de a admite „Negru“ ca nume domnesc.*

De cel mai mare interes e publicarea, după ms. 3.722 al Academiei, a pomelnicului celui vechiu, de la Cîmpulung, cu *Marghita soţia lui Basarab şi Maria a lui Nicolae Alexandru*, dedublat în Nicolae şi Alexandru (p. 25). Deci înnaintea căsătoriei acestui din urmă cu catolica din Ungaria Clara, Ungaria catolică dăduse ţerii o Doamnă, pe această Margareta-Marghita, a cării origine naţională şi religie sînt indubitabile: nu e deci de mirare — pe lîngă înrudirea cu Dobăceştii, relevată fericit de autor (p. 54) — căsătoria pe care o face fiica lui Nicolae Alexandru cu Palatinul unguresc, duce de Oppeln, din neamul re-

www.dacoromanica.ro

gal al Piaştilor. Cherana (echivalenţa o dau şi însemnări armeneşti, în Archag Tchobanian, *La Roseraie d'Armenie*, II, Paris 1925) Ana pare a fi soţia întâiu a lui Vladislav. Calinichia nu e un nume călugăresc, ci singurul nume al mamei lui Mircea, pe care, după numele acestuia, luat de la al lui Mrcşa de Avlona, o cred din neamul imperial, amestecat cu Slavi, care se mutase acolo (p. 26). N'avem vechile picturi de la Argeş ca să verificăm aserţiunea lui Odobescu că Ana ar fi fost lîngă Radu (v. *Convorbiri Literare*, 1915). Pentru Radul-beg sînt şi tradiţii balcanice, care pot veni însă de la Radu-cel-Mare. D. Drăghiceanu a găsit şi, în pomelnicul mănăstirii Brădet, pe care ar fi bine să-l publice, cu ştiri asupra lăcaşului, numele Doamnei lui Mircea însuşi, pe care fiul ei Mihail o arată a fi «venit din Ţara Ungurească în luna lui Iunie 22, 1418 *(sic)*», după un document din condica mănăstirii Cotmeana, I, 4. Ce rost poate avea această „venire" nu se poate stabili: probabil însă că ea se refugiase acolo după moartea soţului; se ştie că Mihail însuşi fu adus apoi de oşti ungureşti contra lui Dan. Numele ei de Mara (p. 22) asămănat cu al Marei Brancovici arată o Sîrboaică. Lipsa ei de la Cozia ar dovedi o catolică [1]. Mai probabil Mihail era fiul altei femei, moartă cînd s'a zugrăvit mănăstirea.

Basarab a murit la Cîmpulung: fericita descoperire a unui grafit de d. Drăghiceanu—îl redă în carte, şi e foarte clar (p. 16)—o spune, dar nu resultă de acolo că a şi fost îngropat acolo. Cine clădia o biserică de nou tatea celei de Argeş nu se putea astruca în vre-o capelă oarecare din locul străin de obîrşie unde-l prinsese moartea. Vulturul dublu al Argeşului (p. 28) e în legătură evidentă cu despotatul bizantin al lui Mircea, cu acelaşi vultur pe cnimide.

Nouă şi de mare interes sînt ştirile despre oraşul Argeş, care urmează. Între altele drasticul ordin al lui Matei-Vodă către însuşi Marele-Logofăt Mihu, care călcase drepturile egumenului argeşean: «De aceia vă puiu Domnia Mea boiari bătrîni: să căutaţi dreptatea. Iar dumneata ţii de partea slugii dumitale. Că ar trebui, frate de tîrfă (!), să nu-i ţii parte dacă iaste om vinovat» (pp. 28-9). Straşnicul Domn nu dădea voie să se facă

[1] În Archivele Statului, *Argeş*, IV, 21, la data de 1656 se arată, spune d. Drăghiceanu, că mănăstirea e făcută de Mircea.

www.dacoromanica.ro

acolo „curvie", supt pedeapsă de a fi trimes vinovatul legat la Domnie, chiar de ar fi fost nu o „ciocnitniță (ciocoiu) boierească", ci un boier mare *(ibid.)*. Și pe orășeni îi amenința, pentru că bieții se plîngeau de călugări, îi «măscăriau», îi făceau «de rîs și de măscară» «că li umblă cu fămeile», «că îi va pune pe toți pe marginea orașului» *(ibid.)*. Și după aproape un veac și Grecul Nicolae Mavrocordat afla acest ton, amenințînd cu o «pedeapsă ce n'ai pomenit de cînd ești». «Mamzil» din Argeș, ruda Huniadeștilor, nu poate fi Mînzilă, cum am scris toți, ci Momcilă, nume obișnuit în Balcani prin veacul al XIV-lea. Lămuriri pentru vremea cea mai nouă erau de căutat și în Lancelot, pictorul care și publică impresiile în *Magazin Pittoresque* de după 1860.

Grafitul cu Doamna «Ievreaica» (p. 31) îmi pare, cu toate fotografia, curios: o „Evreică" a întrat însă pe acest timp în dinastia din Tîrnova. Numele unui Vlad Voevod pe altul nu poate fi o iscălitură personală (p. 32). Fantasmagoria cu literele de pe veșmintele sfinților se înlătură și printr'o scrisoare a d-lui Strzygowski (p. 30). Lectura numelui unui „Guliekos Midipalitzas" (p. 32) e inadmisibilă. Sandu Bucșănescu e epitropul de la Pantelimon (p. 33): am dat în *Studii și documente*, V, bogate știri despre el și familia lui.

Asupra mormîntului cu flori de crîn de la Tismana nu se poate trece așa de ușor (p. 44 nota 1): cine scrie notele lui Sébastien Rhéal nu e «poetul astral» (de ce?), ci Eliad; iar faptul că Eliad crede că mormîntul e al lui Mihail Basarab, care n'are ce căuta aici, n'are importanță. Iarăși nu înțeleg de ce Tismana nu putea fi „începută" supt Vladislav, cum a putut fi făcută întreagă supt nebuloasa Domnie a lui Radu. Pomenirea din *Album moldo-valaque* a crinilor de la Tismana nu mi se pare nici ea ridiculă.

Basarab sau Radu e cel îngropat? După mine acela căruia-i revine meritul ctitoriei întăiu. Și el nu poate fi acest trecător Radu. Tradiția pomenește pe cel mai vechiu Domn din închipuirea poporului. Pletele albe ori castanii din «Chronicon pictum» și din mormînt nu decid. Cine ar asămăna însă figura 7 cu figure 36 va rămînea minunat de asămănarea lor (p. 47). Nu insist mai mult. Chipul refăcut la ușă (p. 48) îmi pare a fi al lui Nicolae Alexandru.

www.dacoromanica.ro

Încercările de lectură şi de identificare de la p. 50 înnainte, foarte lăudabile, îmi par a fi dat însă resultate dubioase. Mă ţin foarte reservat dacă nu faţă de Udobă (de fapt numele, stîlcit într'un act contemporan, ar fi Odoabă, de unde Odobeşti) faţă de fiul domnesc Voislav, cu toate probabilităţile. Sîntem într'un domeniu unde ni lipsesc terminii de comparaţie indigenă. Evident că asupra «cavalerismului şi a feudalismului» la noi (pp. 57-8) şi mai mult. Îmi pare bine că noi şi puternice argumente confirmă originea francesă (d. G. I. Brătianu, în *Revue archéologique*, arată un canal italian) nu ardeleană, a obiectelor, cum am crezut, împreună cu d. Enlart, de la început (pp. 68-9).

Ipotesa că plăcile de smalt ar fi putut represinta un act din luptele Domnului (p. 71) e ispititoare.

Expunerea liniştită şi clară a d-lui Cerchez, salvatorul bisericii, se ceteşte cu plăcere, tot aşa notele d-lui Ghica Budeşti despre tipul bisericii cruciforme. D. C. Moisil adauge ştiri noi despre monedele lui Radu (cele pentru ţară n'au titlu teritorial; acela de «transalpinus» în cele latine arată că au fost bătute în Ardeal după prejudecăţile de acolo). D-sa fixează o stemă feudală a Basarabilor, deosebită de stema ţerii. De ce monedele care au pe o parte pe Vladislav, pe alta pe Radu, ar fi de la Radu tată şi Vladislav presupus fiu (p. 130), şi nu invers? Atunci prin asociarea lui Radu de Vladislav, cel d'intăiu domnind numai aşa, s'ar explica tăcerea izvoarelor apusene asupra lui. E importantă observaţia că titlul de «Mare Domn» trece la Radu întăiu şi pe monede, pe cele cu inscripţie slavonă. Observaţia d-lui Drăghiceanu asupra scutului angevin care se vede pe nasturii mortului din dreapta, dar nu pe piatra de mormînt a lui «Voislav» şi în portretul cavalerului de pe stîlp (p. 133) nu poate duce la consecinţi prea stricte, dată fiind educaţia «herardică» a meşterilor. D. I. Mihail constată că în carnetul pictorului pe care l-am descris la congresul de istoria artelor din Paris (*v. Courier franco-roumain* din Septembre 1921) se află copiate picturi din Argeş (p. 185).

* * *

Dintr'o scrisoare a învăţatului rus Nicolae Miatlev, fost profesor la Institutul arheologic din Moscova: «Din a doua jumătate a secolului al XVI-lea «Voevodicii» (fii de Voevozi) moldoveni, valahi, munteni» şi alţii, autentici ori înşelători, cu amicii

www.dacoromanica.ro

lor, cu oamenii din suita lor, slugi, ş. a., sînt cu grămada la Moscova, atît la Curtea Ţarilor, cît şi în rîndurile noblеţei militare. Între ei încă din 1571 se află tocmai fostul Domn Bogdan Alexandrovici Lăpuşneanu şi fraţii săi, dintre cari cel mai mic, Ştefan, e încă în viaţă în cei d'întăiu ani ai secolului al XVII-lea. Cinci «Voevodici» întovărăşesc pe Ţarul Boris Godunov în mersul său triumfal către Serpucov în 1598.

In timpul şederii sale în Polonia, precedînd cu mult sosirea sa la Moscova, Bogdan Lăpuşneanu a luat în căsătorie o Tarlo, mătnşa vestitei Marina Mniszek, viitoarea soţie a presupusului Dimitrie şi Ţarină a Moscovei.

Sînt fapte (confiscare de domeniu) care îngăduie să se afirme că Ştefan nu era bine primit în Domnia lui Boris... Şi iată că nişte contemporani poloni, ca, de exemplu, autorul de memorii Nemoievschi, atribuie scăparea Ţareviciului Dimitrie (ori a copilului care trebuie să-şi joace atît de bine rolul) unui medic sau preceptor walach» ori «valach», deci de obîrşie românească. Un altul, Tovianschi, asigură chiar că, într'o parte din întăia lui tinereţă, pretendentul moscovit a stat în Moldova, ceia ce, de altfel, nu e admis cronologic.

Unul din primele acte ale lui Dimitrie la suirea-i pe „tronul strămoşilor" în 1605, la Moscova, a fost înnaintarea lui «Voevodici valah Ştefan Alexandrovici» la rangul de boier al Dumei Ţarului, şi tocmai la acest Ştefan află în 1605 adăpost şi găzduire la Moscova cneazul Constantin Wiszniewiecki, soţul surorii Marinei Mniszek şi nepotul faimosului cneaz Dimitrie Vişnievieţchi, nenorocit candidat la tronul Moldovei în 1561, şi el nepot de fiică al Elenei Brancovici, născută Iacşici, despotisă a Serbiei...

Însurat cu o cneghină Galiţin, rudă a cneazului Vasile, unul din pretendenţii posibili la tronul Moscovei în 1613, «Voevodiciul» Ştefan Alexandrovici avea foarte bune rude acolo, fiind legat cu Şaremetevii, Mstislavschii, Romanovicii, etc.; el făcea parte din clasa conducătoare a boierilor; aliat prin căsătoria răposatului său frate Bogdan cu familiile Tarlo, Wiszniewiecki, Mniszek, el era printre magnaţii Poloniei, formînd astfel o trăsătură de unire între înnaltele nobilimi ale celor două ţeri care se luptau de două veacuri pentru putere în Europa de Răsărit; era nepot prin alianţă al Ţarului Ioan Vasielievici.»

* * *

www.dacoromanica.ro

Primim această interesantă scrisoare pe care d. profesor Bitay ne va ierta că o publicăm pentru interesul ei:

„Dăunăzi într'o revistă a noastră din anul 1840 am cetit un studiu despre starea de atunci a literaturii greceşti. Acolo, între altele, e vorba şi de fostul Domn al Munteniei ce a fost Ioan Caragea către apusul Fanarioţilor. Se spune de dînsul: «a tradus cîteva comedii de ale lui Goldoni, *Paul de Virginie* şi altele». Şi se spune lămurit şi precis: «Ioan Carageà, fostul hospodar din Muntenia». Ca izvoare sînt amintite; France litt. (VII., 1837) şi Hamburg. Correspondent (1839)". Eu aici în Cluj nu-s în stare a controla această ştire interesantă care ar arunca o lumină nouă asupra acestui mare strîngător de bani, după ce s'a întors din ţara lui Goldoni.

*

«Într'o poesie slovacă din anul 1666 am izbutit să aflu contribuţii interesante şi simpatice la expediţia armatelor romîne din 1663 la Ujvár. Un preot luteran, căzut atunci în robie turcească şi răscumpărat de Romîni ca să fie educator al tinerelului romîn de acasă, îşi zugrăveşte peripeţiile acestei robii, vorbind cu multă laudă de un boier tînăr, Constantin (Cantacuzino? *N. I.*).

Privitor la Lazăr şi Moga am aflat causa pentru care acesta din urmă a fost preferiat celui d'întăiu la numirea de episcop din 1811: Moga a fost conşcolar aici la Piarişti cu fiii contelui G. Bánffy (1747-1822), guvernatorul Transilvaniei, de care depindea aşa de mult numirea.

*

La Nyitra s'a jucat în 1722 (6 Septembre) o dramă şcolară în liceul Piariştilor. Eroul principal al acesteia — şi deocamdată numai atîta ştiu — a fost un Domn al Moldovei: István Vajda, procum bănuiesc tocmai Ştefan-cel-Mare.

* * *

Karacsoni, Secuiu din Odorheiu, a trăit între 1852-82 în Muntenia, unde a fost chemat de Barbu Ştirbei ca specialist vestit în ale minelor.

*

www.dacoromanica.ro

Descrierea bisericii Gura-Motrului în revista *Renașterea* de la Craiova, II, p. 292.

Se citează ca având valoare istorică biserica Voloiacu, din județul Mehedinți.

* * *

În frumoasa revistă *Arhivele Olteniei*, d. G. Mil. Dimitrescu, ocupîndu-se de vechea «Bănie» a Craiovei, reproduce după Pesacov inscripția, dispărută, spune d-sa, la Expoziția din 1906, prin care Alexandru-Vodă Ipsilanti arată că a însărcinat cu refacerea „caselor domnești pentru lăcuința boiarilor celor ce sînt orînduiți de Domnie oblăduitori Craiovei și celorlalți judecători de aici de peste Olt" și a paraclisului pe Ioniță Brăiloiu și pe Constantin Fotescu, la 1775.— D. Virgil Drăghiceanu tipărește inscripțiile de pe mormintele din biserica de la Ruda (Argeș): al Caplei, soția lui Ștefan logofătul, ucis în zilele lui Mihai-Viteazul, și al lui Chirca fiul lui Tudor și al maicei lui Stanca, din aceiași vreme (1601).—Între documente unul pomenește pe «Mico Boiașu» (cetește: Băiașu, întemeietorul bisericii de la Baia-de-Aramă). Mențiune de săteni fugiți «în Țara Turcească» (secolul al XVIII-lea). Acte cu privire la acel Ștefan Prîșcoveanu, de pe la 1714, care a fost candidat de Domnie. D. Martin Roska dă știri despre săpăturile de la Pariamoș.

* * *

În curent cu ultimele cercetări și înțelegînd *ideile* care se desfac din ele, d. Ioan Sandu, profesor la Sibiiu, apoi la Alba-Iulia, dă în conferința sa *Considerațiuni asupra problemei unificării*, Sibiiu 1922, pagini din care fiecare rînd e adevărat și care ar trebui să fie în mîna tuturor acelora cari cred că declarația de războiu din August 1916 și actele de alipire au ajuns pentru a crea România unită. «Toate urile și toate patimile oamenilor mărunți de azi», spune d-sa, «nu vor fi în stare să năruie opera trainică a atîtor generații de luptă și de jertfă.» Sfîrșitul arată un remarcabil talent literar.

În Anuariul liceului său din Alba-Iulia același dă discursuri mișcătoare și lecții model care nu pot fi de-ajuns lăudate.

* * *

În revista *Gheorghe Lazăr*, d. Popa-Liseanu dă după inedit înfățișarea unei hărți lucrate la Sf. Sava în 1820.

* * *

www.dacoromanica.ro

„Glasul Minorităţilor", n-l 2, publică aceste rînduri:

«Descoperitorul (unui nou Catehism latin) e un Ungur, stareţul Ordinului Minoriţilor, dr. Francisc Monay, fostul provincial al Ordinului din Ardeal, apoi asistentul general al Ordinului Minorităţilor la Roma. Prea Cuvioşia Sa, făcînd cercetări la Roma în biblioteca Ordinului, în care se află documente şi manuscripte din secolul al XIII-lea încoace, la numărul *D. 30* a găsit un volum scris în limba românească.

«Manuscrisul», spune descoperitorul, „e pe velină, legat în pergament. Paginile nu sînt numerotate. În total, 81 de file.

Textul este, aproape fără excepţie, în două limbi. Sus italian sau latin, cu cerneală neagră, dedesupt textul românesc, cu roşu. Numai în partea a doua a volumului s'a scris atît textul străin, cît şi cel românesc cu cerneală neagră şi numai ici-colo se întrebuinţează coloarea roşie, De altfel partea întâia s'a scris cu o scrisoare caligrafică, partea a doua însă mai mult cu scrisoare curentă.

Titlul volumului este *Katekismu Krestinesku Despre lymba Franciaska en lymba Muldauenaska Talmacytu da Peryntele Syliuestru Amelio de la Foggia, den postrecul*[1] *lui Sfeti Franciscu Patriarkul, Protopopul Vnguresku den zara Muldovi, Muntenaska szi Unguraskes en Yeszy, anul dupe lui Kristos, un myo szeptusute noespredzecie.*

Moto s'a luat din cartea Pildelor: «*Fiul Enzelept Bukura pe peryntele seu: Iare Fiul Nebun Facje voja Re Majke Sa. (En Pyldele lui Salamon Kap dzecile).*

Apoi urmează:

Katekismu Krestinesku pe 26 foi, în forma întrebărilor şi răspunsurilor obişnuite, şi anume în metoda Bellarmino, care se obişnuieşte şi azi în Italia. Urmează apoi: *Enueczatura de ciej ke* (sic) *sau enteryrae*: *Trebuje kae sae sty czau da prynde Kupy szy Fetele*, despre miruire, apoi instrucţii despre spovedanie: *Etrebare Trebuje Facie a' Pekatoszylor en Spouedanie.* Mai târziu se scrie despre botez: *Pyntru Botedzul*, apoi despre căsătorie, apoi *kend om ieste de morte* şi despre credinţă: *Cez summa á kredynza Krestynesti*; toate aceste pe 8 file. Cu aceasta se termină Catechismul şi începe *Paetymire Domnului nostru*

[1] Postrigul, Ordinul.

www.dacoromanica.ro

Isus Christos, părţile care se cetesc în săptămîna mare la liturghie. E însemnat în toate locurile cînd şi ce cîntă corul, cîntăreţul şi personificatorul lui Isus. Textul este sau copia traducerii unui catolic necunoscut sau încercarea autorului.

Cartea se sfîrşeşte cu Evanghelia Sf. Ioan şi cu cîteva rugăciuni româneşti obişnuite. Apoi binecuvîntarea: *Cinste fiie lui Dumnadezaeu, Maice lui sfynte Marie Feciore szy tuturora Sfynzylor.—Sverszytul.*

E foarte interesant din punct de vedere filologic dicţionariul anexat, pe 12 pagini, în coloane duble, scris destul de des, care conţine cam o mie de cuvinte româneşti şi italieneşti.»

Cum reiese din titlu, întregul manuscris este opera stareţului minorit Amelio Silvestro, născut în Foggia, şi care a funcţionat în anul 1719 la Iaşi, ca prefectul misiunilor din Muntenia, Moldova şi Ardeal. Manuscrisul l-a trimis însă numai la 20 Aprilie 1737, împreună cu o scrisoare, datată în Foggia, generalisimului Ordinului, spre păstrare şi spre instruirea urmaşilor lui la Iaşi. El a scris încă un volum în anul 1725, în care sînt vre-o optzeci şi cinci de cuvîntări bisericeşti în limba latină şi romînă; acest volum însă lipseşte din biblioteca noastră."

* * *

Din «Dobrogea Jună»:

„În anul 1854 o mică colonie romînă ortodoxă de Răsărit, ce se compunea maximum din 15—20 familii venite din Ardeal de teroarea maghiarismului, se refugiază cu meseria lor de crescători de vite, aşezîndu-se în Dobrogea, satul Varoş, comuna Hîrşova, aflată pe vremi supt dominaţia otomană, care nu tolera înfiinţarea unor asemenea lăcaşuri de rugăciune pentru creştinism. Cu multă trudă aceşti buni Romîni obţin de la Sultan voie şi cu ajutorul lui Dumnezeu înfiinţează în acest sătişor prima bisericuţă creştină. În acest sfînt lăcaş s'au înnălţat rugăciuni către Cel Atotputernic, s'au păstrat neştirbite obiceiurile noastre creştine de către aceste colonii, lăsîndu-ni nouă de a le păstra cu sfinţenie şi a respecta întocmirile făcute."

* * *

În a sa *Introducere în Sociologie* (Cernăuţi 1923), d. Traian Brăileanu nu dă numai o analisă a ideilor predecesorilor săi, ci şi o teorie proprie, care nu e lipsită de interes.

* * *

www.dacoromanica.ro

Tot în *Arhivele Olteniei* (II, 9) d. Mih. V. Demetrescu presintă încă un manuscript de cronograf, din secolul al XVII-lea, după părerea autorului, care e şi proprietarul manuscriptului. Se dă o parte din text. Povestea cu Împărăţia poamelor şi a tuturor legumelor, însemnată pe foi libere, este şi într'un manuscript de la Sătmar, pe care l-am analisat, nu de mult, în această revistă. Unul din vechii proprietari a fost un convertit de la Islam, «Constantin Pruncu, logofăt, fecior de Agarean». Despre deosebitele forme de cronograf am vorbit pe scurt în «Istoria literaturii româneşti în secolul al XVIII-lea».

În acelaşi număr, de d. Anast. Georgescu, bune lămuriri înfăţişate simpatic, despre vechea Craiovă. Inscripţia de la biserica Tîrgului-de-afară (Hagi Ienuş) am dat-o de mult în *Inscripţii*, II, pp. 61-2, mai corect, dar a fost sărit la tipărire numele celui de-al doilea ctitor: «jupîn Dumitrachie Săndulachie biv Vel Cliuceriu».

Actul din 1668 publicat de d. C. V. Obedeanu e interesant supt multe raporturi: menţiunea lui Vlăduţă Vodă supt acest diminutiv, a procesului purtat de Amza Banul şi frate-său Neagoe cu nişte moşneni, etc.

Colindul dat de d. Anton Oprescu, «păltineii» născuţi şi crescuţi de «doamne» «în prundurile mării», cu cele „trei oşti ungureşti şi trei româneşti", cu „coconul Ion" ce se cere a fi făcut Domn, dar e „crudicel" şi „prosticel"

Cizme d'a 'ncălţa,
Cal d'a 'ncăleca,
Grele arme a'ncinge,
Oşti duşmane a'nfrînge,

dar poate fi învăţat la aceasta, merită toată încrederea.

În documentele răzleţe, numele de familie Sărbătoare (1752). numele Unturică (1589). Ultimul act e transcris româneşte de «monahul Leurdeanu», care e fostul boier Stroe. Un act din 1834 despre oameni «din Turchia» cari fură locuitori cu familiile lor.

D. T. G. Bulat atrage atenţia asupra frumoasei biserici, de la 1783, a diaconului Ioan Tăvelea din satul Păuşeşti, asupra celei din Sărăcineşti (1688), clădită de episcopul Rîmnicului, Ştefan, care e şi îngropat acolo (şi portretul episcopului Damaschin; zugravi din 1718: Teodosie, Gheorghe şi Preda; icoane de zugravul Gherontie). Pomelnicul de la Motru n'are pe Domnii cei vechi, dincolo de Matei.

* * *

www.dacoromanica.ro

În *I. giuirea lui Ca ageà, un anteproiect necunoscut*, Bucureşti 1923, d. C. C. Giurescu analisează versiunea dată de un manuscript posedat de d. M. Săulescu [1], a Con ilicei lui Carageà şi constată că în comisiunea legiuitoare, compusă din poetul Cristopol, juristul Nestor, «Stolnicul Constantin» şi Ioniţă Bălăceanu, cei d'intăiu doi avînd fiecare un proiect prealabil (18.6-8), s'a înlocuit acel text, datorit scriitorului grec, sau unul intermediar, prin altul, mai puţin «democratic». Pentru aceasta se serveşte şi de biografia lui Cristopol, datorită lui Nicolae Koritzas în Ἑλληνικά ἀρχαιολογήματα. Dintre capitolele suprimate unul se află în «Istoria» lui D. Fotinò.

* * *

În *Analele Dobrogei*, IV, 3, note, de d. G. Popa-Lisseanu despre Insula Şerpilor în anticitate. Ea nu s'ar fi numit în evul mediu Selină (?) şi, dacă i s'a zis «Cacearia», aceasta n'are a face cu Cazarii. — Se semnalează satul de Viăşceni de la Chemalchioiu, în «Deliorman».

* * *

O vedere curioasă — în mare parte falsă — a laşului în tabloul „Fürst Ypsilantis pflanzt auf dem Hauptplatze zu Jassy die Fahne der Unabhängigkeit Griechenlands auf, am 9-ten März 1821, comp. u. lith. v. Vinc. Katzler 1851. Gedr. bei Höfelich"

Un exemplar în frumoasa colecţie a d-lui Olszewski din Bucureşti.

* * *

În articolul „Uber den Ursprung de Namen Ungar" al d-lui Joh. Malik *(Archiv für slavische Philologie*, XXXVIII, an. 1923) se explică Ongur, on+ogur, prin *on* = zece. Uturgurii avînd numele lor de la numeralul care înseamnă treizeci de seminţii.

* * *

În broşura lui Golefroid Kurth, *Qu'est ce que le moyen-âge*, discurs ţinut la Friburg, se vede că terminul apare la Chr. Cellarius, *Historia medii aevi a temporibus Constantini Magni ad Constantinopolim a Turcis captam adducta*, lena 1688. De aici în „Historie der mittleren Zeiten", Lipsca 1725, şi la Voltaire. Cuvîntul întră în Dicţionariul Academiei Francese abia la 1835.

* * *

[1] Fost al unei domnişoare Ralù Bărcănescu. E vorba de Bărcăneştii lui Lazăr; Ralù e şi fiica lui Carageà.

www.dacoromanica.ro

În „Lexicul „Apostolului“ lui Coresi comparat cu al Codicelui Voroneţian“ (extras din revista d-lui Ovid Densuşianu, *Grai şi suflet)* d. Al Rosetti arată prin ce a înlocuit Coresi cuvintele locale şi arhaice diu traducerea care rămîne pentru noi *husită*. Ar ajunge lista cuvintelor înlocuite ca să se simtă vechimea traducerii.

*

Pe o carte italiană *La Contadina ingentilita* de Mouchy, Veneţia 1752, iscălesc Mariţa şi Cleopatra Cernătescu (sec. al XIX-lea).

* * *

În *Şcoala Basarabiei*, V, 1-2, d. Şt. Ciobanu publică note asupra învăţămîntului românesc în Basarabia stăpînită de Ruşi.

* * *

Se anunţă moartea, la nouăzeci de ani, a lui Leonard Böhm, care în 1861 a publicat o «Geschichte des Temeser Banats».

* * *

În *Biserica ortodoxă romînă* d. Ioan Mateiu arată că Vlădica Vasile Moga a făcut bune studii complecte la Piariştii din Cluj (1794-8).

* * *

Se ştie că un Taronàs apare între Romînii de la Adriatică în secolul al XIII-lea. Numele a rămas neexplicat.

În biserica S. Giorgio dei Greci din Veneţia aflu însă pe o icoană această inscripţie: Δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Διονυσίου Ταῤῥωνύτου, χεὶρ Παρθενίου ἱερομονάχου, καγγελαρί, ἐξ' Αθηνῶν, 1729, μαρτίου 22.

* * *

În nişte vechi notiţe, luate, se pare, după o condică a lui Conachi, vărul poetului, aflu, la 1794, pe aceşti dascăli: „Daniil dascal“, „franţuzu“ «Ledù Franţuz», «dascalu ù Iachintu» şi aceste versuri:

Ὃν καθηγηταί ἔφριττον τῆς ἀληθείας,
Δανιὴλ φημί, τό θρέμμα τῆς Ῥωσσίας,
Τῇ ἕκτῃ καί εἰκοστῇ εἰς Ῥώμανον ἀπέπτει,
Χαράν πορήσας αὐτοῦ τοῖς ἐναντίοις... τῆς τύχης.

N. I.

www.dacoromanica.ro

LIBRARIA „PAVEL SURU"

BUCUREȘTI, CALEA VICTORIEI, 85

are în deposit următoarele lucrări datorite d-lui N. IORGA:

Trecutul românesc prin călători.

(Cursuri la Șc. Super. de Războiu).

I

Până la jumătatea veacului al XVII-lea. Lei **20.**—

II

Da la jumătatea veacului al XVII-lea până la 1880. Lei **18.**—

Prolegomene de istorie universală

Desvoltarea așezămintelor politice și sociale ale Europei.

I

Evul mediu. Lei **20.**—

II

Epoca modernă. Lei **15.**—

Istoria Literaturilor Romanice în desvoltarea și legăturile ei

(Volumul 1-iu: Evul Mediu). Lei **20.**—

Istoria Literaturilor Romanice în desvoltarea și legăturile ei

(Volumul al II-lea: Epoca Modernă până la 1600). Lei **35.**—

Istoria Literaturilor Romanice în desvoltarea și legăturile ei

(Volumul al III-lea: Epoca Modernă de la 1600 până în zilele noastre). Lei **45.**—

Histoire des Roumains de la Péninsule des Balcans

(Albanie, Macédoine, Épire, Thessalie, etc). Lei **3.**—

Histoire des Albanie et du peuple albanais

Lei **3.**—

O sută de ani de la nașterea lui Cuza-Vodă

(Conferință ținută în Sala Ateneului Romîn) Lei **2.**—

Mihai Viteazul

(Dramă în 5 acte) Lei **4.**—

Un Domn pribeag

(Dramă în 5 acte) Lei **3.**—

Înălțarea lui Ștefan cel Mare

(Dramă în 5 acte) Lei **4.**—

Cantemir Bătrînul

(Dramă în 5 acte) Lei **3.50**

Constantin Brîncoveanu

Dramă în 5 acte).— Lei **4.**

Revista Istorică

(Anul al VII-lea. N-le 7—9). Lei **4.**—

Bulletin de l'Institut pour l'étude de l'Europe sud-orientale

pe 1921 (N-le 7—9) Lei **5**—.

Polonais et Roumains

(Relations politiques, économiques et culturales). Lei **10.**—

Românii și Grecii de-a lungul veacurilor

(cu prilejul îndoitelor nunți princiare din MDCCCCXXI) Lei **15** —

Izvoare contemporane ale mișcării lui Tudor Vladimirescu.

Ediția ordinară **45** lei, mijlocie **50**, de lux **55**.

www.dacoromanica.ro